

Lauksaimniecība ir viena no nozarēm, ko Eiropas Savienības Zaļais kurss ietekmēs visvairāk, kopumā mērķu sasniegšanai no ES budžeta atvēlot vienu trešdaļu jeb 1,8 triljonus eiro nākamajam septiņu gadu periodam. Lai noteiktu, kā Latvija un mūsu kaimiņvalstis – Lietuva un Igaunija – savā lauksaimniecības politikā iestrādājusi Eiropas Zaļā kursa mērķus, LLKC Vides nodaļa šajā rakstā atspoguļos Baltijas valstu Kopējās lauksaimniecības politikas (KLP) Stratēģisko pasākumu 2023.-2027. gadam analīzi.

Kā tiks īstenoti ES Zaļā kursa mērķi lauksaimniecībā Baltijas valstīs

Avots: Lauku atbalsta tīkls

Līdzīgi kā Latvijā, arī Igaunijā un Lietuvā atbalsta instrumenti videi un klimam ir iedalīti Ekoshēmās un Agrovides pasākumos. Abu pasākumu ieviešanai kopā Latvijā ir paredzēti 711,19 miljoni, Igaunijā – 454,8 miljoni, bet Lietuvā – 1110,76 miljoni eiro. Rēķinot atbalstu uz 1 ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ), vislielākais atbalstu saņems Igaunijā – 461 eiro, bet Latvijā un Lietuvā aptuveni attiecīgi 378 un 365 eiro uz 1 ha atbalsttiesīgās platības.

Latvijā atbalsta sistēma sastāv no 7 ekoshēmām ar 11 apakšpasākumiem un 6 agrovides pasākumiem. Lietuvā ir 9 ekoshēmas ar 20 apakšpasākumiem un 6 lauku attīstības pasākumiem. Igaunijā ir ļoti līdzīga situācija kā pie mums un Lietuvā. Atbalsta veidi visās trijās valstīs ir ļoti diferencēti, skaitliski daudz un niansēti, tādējādi apgrūtinot to pārskatāmību un spēju izvērtēt. Shēmu ietvaros atbalsta pasākumi katrā valstī tiek strukturēti un finansēti nedaudz atšķirīgi, bet pamatvirzieni ir līdzīgi.

Vidi saudzējošās prakses

Lai samazinātu konvencionālās lauksaimniecības negatīvo ietekmi un sekmētu vidi saudzējošo praksi attīstību, visās trijās Baltijas valstīs ir paredzēti līdzīgi pasākumi. Galvenās no tām: kultūraugu dažādošana augu sekā, ekoloģiski nozīmīgu kultūraugu audzēšana, minimāla augsnes apstrāde vai tiešā sēja, herbicīdu lietošanas ierobežošana, dzīvnieku labturības paaugstināšana u. c.

Kaimiņu valstīs augu sekas dažādošanas prasības tiek interpretētas atšķirīgi. Latvijā, lai saņemtu ES tiešos maksājumus, ir noteikts, ka ne vairāk kā trīs gadus pēc kārtas drīkst sēt vienas kultūraugu ģints augus un jānodrošina augu maiņa 35% no aramzemes platības, kurā sēj viengadīgos vai ziemāju kultūraugus. Lai konvencionālie lauksaimnieki saņemtu 1. ekoshēmas atbalstu un bioloģiskie – 7. ekoshēmas atbalstu, nepieciešamas dažādot audzējamo kultūraugu daudzumu līdz 4 kultūraugiem no atšķirīgām ģintīm. Salīdzinājumam – Lietuvā un Igaunijā ir noteikts, ka jābūt vismaz 4

kultūraugiem, un vienam no tiem obligāti jābūt tauriņziedim vai uztvērējaugam. Lietuvā noteikts, ka tauriņziežiem jābūt vismaz 10% no augu sekas, kā arī augu maiņai jānotiek katru gadu, vienu kultūraugu vienā vietā var audzēt maksimums 2 gadus. Salīdzinot prasības, secināms, ka Latvijā prasību līmenis attiecībā uz augu sekas dažādošanu ir zemāks kā kaimiņvalstīs un nespēs sniegt būtisku ietekmi uz augsnes stāvokļa uzlabošanu. Izpildot papildu nosacījumu par aramzemes seguma nodrošināšanu ziemas periodā (laika posmā no 15.11. līdz .15.02.), atbalsta likmes Latvijā ir 43 eiro/ha konvencionālajā lauksaimniecībā (turpmāk tekstā – KL), 56 eiro/ha bioloģiskajā lauksaimniecībā (turpmāk tekstā – BL). Lietuvā plānotā atbalsta likme par augu sekas ievērošanu ir 57 eiro/ha. Igaunijā augu maiņas dažādošana ir noteikta kā pamatprasība, lai saņemtu kopējo pamatmaksājumu par videi draudzīgu saimniekošanu, attiecīgi 40 eiro/ha – KL un 20 eiro/ha – BL un dārzeņu un augļu kultūrām attiecīgi – 230/50 eiro/ha.

Lai varētu saņemt atbalstu par vidi saudzējošu prakšu ieviešanu, Igaunijā un Lietuvā ir noteikta pamatprasība par mēslošanas plānu sagatavošanu. Latvijā mēslošanas plāns jā sagatavo, lai varētu saņemt atbalstu 5. ekoshēmas “Slāpekļa un amonjaka emisiju, un piesārņojuma mazinošas lauksaimniecības prakses” ietvaros. Atbalsta likmes ir no 21 līdz 30 eiro/ha. Lai atbalstu saņemtu, jāveic precīzā kūtsmēsļu iestrāde vai minerālmēsļu izkliede, vai jāīsteno prakse par precīzo augu aizsardzības līdzekļu (turpmāk tekstā – AAL) izkliedi.

Ekoloģiski nozīmīgo kultūraugu audzēšanu – starpkultūru, tauriņziežu, zaļmēslojuma, nektāraugu un zālāju sēju pasējā – Latvijā plānots atbalstīt diferencēti. Lietuvā atbalstu piešķirs par starpkultūru audzēšanu (139 eiro/ha) pie nosacījuma, ka jāizmanto vairākas augu sugas, tāda pati prasība paredzēta arī Igaunijā (60 eiro/ha). Latvijā plānotā likme starpkultūrām ir 80 eiro/ha. Pozitīvi vērtējams, ka Latvijā ir paredzēts atbalsts tauriņziežu, slāpekli piesaistošu augu audzēšanai (151 eiro /ha) un zaļmēslojuma aizņemto papuvju atbalstam (212 eiro/ha), kas ir nedaudz lielāks kā līdzīgiem maksājumiem kaimiņvalstīs. Lietuvā paredzēts atbalsts arī par daudzgadīgo kultūraugu (139 eiro/ha) sēšanu pasējā, tiem uz lauka jābūt redzamiem līdz 15. oktobrim, kā arī nedrīkst izmantot AAL un iegūt ražu. Latvijā pasējā izmantotajiem kultūraugiem atbalsts plānots tikai 50 eiro/ha ar nosacījumu, ka nedrīkst izmantot AAL laikā no virsauga novākšanas līdz kalendārā gada beigām.

Igaunijā nektāraugu audzēšana tiks atbalstīta ar atsevišķu ekoshēmu – atbalsta likme paredzēta 250 eiro/ha apmērā. Uz šo maksājumu nevar pretendēt bioloģiskās saimniecības, kā arī saimniecībā jābūt vismaz 10 bišu saimēm, nodrošinot ne mazāk kā 1 saimi uz ha, jāsēj vismaz trīs dažādi nektāraugi vai to maisījumi. Latvijā agrovīdēs pasākumu ietvaros paredzēts atbalsts nektāraugu platībām “Biškopības vienību apsaimniekošana apputeksnēšanas vajadzībām”. Atbalstu varēs saņemt par nektāraugu platībām, ja uzņēmumā ir vismaz 20 BL vai 30 KL saimes un nodrošina 2 saimes uz ha. Atbalsta maksājums ir paredzēts 60 eiro/ha – BL un 30 – eiro/ha KL. Latvijā par augu audzēšanu, no kuriem iegūst nektāru, paredzēta

atbalsta intervence 2. ekoshēmas ietvarā – 151 eiro/ha. Pagaidām nav skaidrs, vai šis atbalsts būs pieejams papildu iepriekšminētajam atbalstam, vai varēs izvēlēties tikai vienu atbalsta veidu.

Visās Baltijas valstīs paredzēti pasākumi augsnes auglības uzlabošanai, samazinot augsnes apstrādi. Latvijā – minimālo augsnes apstrādi, joslu sēju vai tiešo sēju vecināšanai iepļānots 15 eiro/ha (kopumā atvēlēti 30 milj. eiro). Lietuvā samazinātai augsnes apstrādei paredzēta krietni lielāka summa – 66 eiro /ha (kopumā atvēlēti 164 milj. eiro). Savukārt Igaunijā nav paredzēts atbalsts tiešajai sējai vai minimālajai augsnes apstrādei, bet paredzēta virkne ierobežojumu, piemēram, kūdrzemju un erodēto augšņu apstrādei drīkst izmantot tikai tiešo sēju. Latvijā iecerēts, ka kūdrzemes varēs apart tikai vienu reizi piecu gadu ciklā.

Igaunijā un Latvijā ir paredzēta skābo augšņu kaļķošanas atbalsta sistēma – Latvijā par šo būs iespējams saņemt 65 eiro/ha atbalstu, kaļķošanu varēs veikt reizi piecos gados un pie nosacījuma, ka pēc kaļķošanas jāaudzē tauriņzieži vai citas ekoloģiski nozīmīgās kultūras. Igaunijā iepļānota nedaudz zemāka atbalsta likme – 55 eiro/ha.

Attiecībā uz AAL samazināšanu Igaunijā ir izveidota atbalsta shēma par glifosātu nelietošanu saimniecībā kārtējā gadā – 15 eiro/ha. Cik tā samazinās glifosātu lietošanu, grūti novērtēt, jo saistības paredzētas tikai uz 1 gadu, tādējādi neizslēdzot iespēju nākamajā gadā tos lietot visur, kur nepieciešams.

Lai veicinātu sertificētu sēklu izmantošanu, Lietuvā paredzēta speciāla atbalsta programma kompleksās augkopības ekoshēmas ietvaros. Maksājumu 16 eiro/ha var saņemt pie nosacījuma, ka no laukiem, kas apsēti ar sertificētu sēklu, Igaunijā, lai veicinātu sertificētas sēklas izmantošanu, noteikta prasība, ka tā jāizmanto vismaz 15% no apsētās platības, lai saņemtu atbalstu par videi draudzīgu saimniekošanu gan konvencionālajām, gan bioloģiskajām saimniecībām.

Atbalsts bioloģiskajai lauksaimniecībai

Visās Baltijas valstīs būtiska KLP budžeta daļa tiek atvēlēta bioloģiskajai lauksaimniecībai. Vislielākā summa, kas tieši mērķēta bioloģiskai lauksaimniecībai ir Lietuvā – 420,2 milj. eiro. Latvija un Igaunija iepaliek ar attiecīgi ar 255,3 un 120 milj. eiro.

Līdzīgi kā mums, gan Lietuvā, gan Igaunijā maksājumi BL tiek diferencēti pa kultūraugu grupām. Atbalsts par graudaugiem bez papildu maksājumiem Lietuvā ir 239 eiro/ha, bet Latvijā – 97 eiro/ha. Latvijā gan papildus ir iespēja saņemt 56 eiro par ha, ja izpilda 7. ekoshēmas “Agro-ekoloģijas prakses bioloģiskajās saimniecībās” prasības.

Starp valstīm ir arī diezgan atšķirīgi maksājumi ir arī par dārzeniem (518–800 eiro/ha). Par kartupeļu, augļukoku un ārstniecības augu audzēšanu vislielāko atbalstu varēs saņemt Lietuvā – 560 eiro/ha, bet Igaunijā tikai 300 eiro/ha.

Atbalsta likmes bioloģiskajā lauksaimniecībā Baltijas valstīs

	Dārzeņi	Kartupeļi/ ogas, augļi/ārstniecības augi	Laukaugi	Daudzgadīgie zālāji	Tauriņzieži, papuves
LV	518 €	518 €	97 €	43 €	46 €
LT*	560* €	560 €*	239 €*	198 €*	239 €*
EE	800 €	300 €	132 €	25 €	132 €

* Lietuvā likmes vēl tiek precizētas, tās var mainīties atkarībā no tā, cik lielas platības tiks pieteiktas atbalstam

Zālāju un sēto zālāju atbalstam BL ir divējādas pieejas. Lietuvā maksās 198 eiro/ha, bet Latvijā un Igaunijā paredzēti būtiski mazāki maksājumi. Igaunijā ir speciāli izveidots maksājums labturības prasību uzlabošanai bioloģiskajiem dzīvniekiem, kam paredzēts atbalsts, piemēram, 300 eiro – piena govij vai liellopu vienībai, 85 eiro – zīdītājgovij liellopu vienībai.* Diferencēti maksājumi paredzēti liellopiem pa vecumu grupām, aitām, kazām, cūkām, trušiem un mājputniem. Labturības prasības būtiski neatšķiras no vispārzināmām prasībām BL.

Pozitīvi vērtējams, ka Lietuvā un Igaunijā ir paredzēts paaugstināts atbalsts pārejas periodā uz bioloģisko lauksaimniecību, tā apjoms ir aptuveni 10–20 % no pamatatbalsta summas. Atbalsta mērķis ir segt zaudējumus, kas rodas pārejas periodā, kad ražība krītas, bet produkciju vēl nevar realizēt kā bioloģiski sertificētu.

Dārzenkopība un augļkopība

Latvijā, Lietuvā un Igaunijā atsevišķa atbalsta programma plānota dārzenkopībai un augļkopībai, jo tās ir nozares, kurās visvairāk lieto AAL. Latvijā ir izveidota programma "Vidi saudzējoša dārzenkopība" integrētās dārzkopības attīstīšanai (7,6 milj. eiro). Likmes atkarīgas no audzētā kultūrauga veida.

Atbalsta likmes Agrovides programmai "Vidi saudzējoša darzenkopība" Latvijā

Atbalsta kategorijas	Mērķteritorijā (tai skaitā Nitrātu jutīgā)	Pārējā teritorija
Augļu koki – ābeles, bumbieres, kirši, dzērvenes, krūmmelenes, plūmes	401,00 €	364,00 €
Pārējie ilgadīgie stādījumi/augļi – ogas	264,00 €	240,00 €

Dārzeni/kartupeļi	115,00 €	105,00 €
-------------------	----------	----------

Lietuvā ir iespēja izvēlēties starp divām programmām. Pirmā ir ekoshēma “Dārzu un augļu dārzu apsaimniekošana dabai draudzīgā veidā”, kas ir atvieglota integrētā dārzkopība, atbalsta likme – 102 eiro/ha (kopā atvēlēti 2,3 milj. eiro). Otrā – mūsu sistēmai līdzvērtīga programma, ekoshēma “Ilgtspējīgu augļu, dārzeņu, ogu programma” ar 3 gadu saistībām. Uz atbalstu varēs pretendēt sertificēti uzņēmumi, kas iekļauti nacionālajā pārtikas shēmā, atbalsta likme— 337 eiro/ha.

Igaunijā 1. ekoshēmas ietvaros ir izdalīta pamatatbalsta likme KL dārzeņiem un augļiem – 230 eiro/ha, BL augļiem un dārzeņiem – 50 eiro/ha. Šajā ekoshēmā jāievēro tās pašas prasības, kas pārējiem pretendentiem – elektroniskā lauku vēsture, daudzveidīga augu seka, tauriņziežu intensitāte KL – 15% un BL – 20%. Kā papildus prasība ir noteikta, ka vienu augu aizsardzības līdzekļa aktīvo vielu drīkst izmantot tikai 2 reizes gadā. Dārzeņu, augļu, ogu audzētāji papildus var saņemt atbalstu par bioloģiskas izcelsmes mulčas izmantošanu – 150 eiro/ha. Ja platībās izmanto starpkultūras un zaļmēslojumu, var pretendēt papildu uz vēl 110 eiro/ha.

Igaunijā īpaši tiek atbalstīti tā saucamie daudzsugu mazie lauki, kur katra kultūrauga platība nepārsniedz 0,1 ha un tiek audzēti vismaz 8 dažādu sugu augi, par to saņemot – 340 eiro/ha.

Ainavu elementi

Būtiski nozīmīgi bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai, kā arī augu kaitēkļu dabisko ienaidnieku savairošanos un patvērumu veicina zālāji starp kultivētiem laukiem, koki, akmeņu grupas un citi ainavu elementi. Latvijā, lai saņemtu jebkāda veida maksājumus, ir noteikts, ka no kopējās LIZ vismaz 4% jābūt klātiem ar ainavu elementiem. Turpretī Igaunijā ir ekoshēmas maksājums par ainavu elementu bāzes pārklājumu virs 10% – 10 eiro/ha. Papildus var saņemt atbalstu par zālāju joslām – 40 eiro/ha un par elementiem, kam noteikts aizsardzības statuss – 150 eiro/ha.

Igaunijā paralēli ir izveidota vēl viena ekoshēma, kura paredzēta ainavu elementu un ap tiem esošās ietekmes zonu aizsargāšanai. Visā Igaunijā ir izveidots ainavu elementu un ietekmes zonu pārklājuma tīkls. Ja saimniecībā pārklājums ir vismaz 60%, tad atbalsts ir 20 eiro/ha, ja pārsniedz 90%, tad 30 eiro/ha.

Lietuvā kompleksās augkopības ekoshēmas ietvaros paredzēts atbalsts esošu ainavu elementu uzturēšanai, atbalsta likmes paredzētas 130–157 eiro/ha. Starp Baltijas valstīm Lietuva vienīgā paredz veicināt agromežsaimniecības prakses saimniecībā ar jaunu kokaugu joslu veidošanu, par ko plānots atbalsts līdz pat 1329 eiro/ha.

Lietuvā, tāpat kā Latvijā, ir paredzēta atbalsta maksājuma programma par buferjoslām – zaļajām joslām. Lietuvā noteikts, ka zaļajās joslās jāaudzē trīs

sugu maisījums no daudzgadīgiem augiem, ieplānotā atbalsta likme – 120 eiro/ha. Lai samazinātu vides un produktu piesārņojumu, Latvijā plānots atbalstīt buferjoslas gar dabiskām un mākslīgām ūdenstecēm, kā arī konvencionāli un bioloģiski apsaimniekotiem laukiem. Atbalsta likme paredzēta no 650 līdz 890 eiro/ha.

Emisiju mazināšana un labturība

Lai samazinātu CO₂ emisiju daudzumu un palielinātu dzīvnieku labturību, visās Baltijas valstīs tiek plānotas atbalsta programmas. Paredzēti tādi pasākumi kā dzīvnieku uzturēšanās āra ganībās laika pagarināšana: Latvijā līdz 160 dienām; Lietuvā 120/140 dienas, barības kvalitātes uzlabošana, izstrādājot atbilstošas barības devas, atbilstošs un pietiekams pakaišu daudzums. Lietuvā (26 milj. eiro) un Latvijā (45,1 milj. eiro) atbalsta maksājumi paredzēti tikai liellopiem, bet Igaunijā – labturību paaugstinošie maksājumi pieejami arī citām dzīvnieku sugām. Lietuva papildus ir izstrādājusi programmu slaucamo govju genoma testēšanai, lai noteiktu produktīvākos dzīvniekus, tādējādi samazinot siltumnīcefekta gāzu emisiju, iecerētā likme – 154 eiro/dzīvnieks vai liellopu vienība.*

Igaunijā (kopumā 67 milj. eiro) ir plānoti trīs maksājumu bloki labturības prasību celšanai, kurā ir izdalītas prasības, sākot no liellopiem līdz pat paipalām. Ir atsevišķi nosacījumi un atbalsta maksājumi konvencionāli un bioloģiski turētiem dzīvniekiem. Pamata prasības, piemēram, BL neatšķiras no tām, kas ir jāievēro saskaņā ar sertifikācijas noteikumiem. Atbalsta likmes piemēram, slaucamai govij KL 150 /BL 300 eiro, sivēnmātei KL 30 / BL 183 eiro, dējējvistai KL 1,6 / 6 BL, tādējādi veicinot bioloģiski audzētu dzīvnieku turēšanu.

Igaunijā izstrādāta speciāla atbalsta programma, lai veicinātu antibiotiku lietošanas samazināšanu, kas ir viens no Eiropas Zaļā kursa mērķiem. Turpretī Latvijā un Lietuvā tam netiek pievērsta uzmanība ekoshēmu un agrovīdes maksājumu daļā. Plānota ganāmpulka veselības programmas izstrāde, sadarbojoties ar speciāli apmācītu konsultantu, lai uzlabotu ganāmpulka veselības stāvokli un samazinātu antibiotiku lietošanas nepieciešamību. Programmas ilgums ir 5 gadi, to plānots ieviest gan slaucamo govju ganāmpulkos, kur dzīvnieku skaits ir lielāks par 101 dzīvnieku, gan gaļas liellopu, gan aitu un kazņu ganāmpulkos. Atbalsta likmes slaucamajām govīm – 45 eiro/dzīv., gaļas liellopiem – 40 eiro/dzīv., aitām un kazām – 24 eiro/dzīv.

Ilggadīgo zālāju saglabāšana

Ilggadīgo zālāju saglabāšana ir vēl viens stratēģiski būtisks KLP pasākums. Tam Latvijā plānots atbalsts 6. ekoshēmas ietvaros – 111 miljoni eiro, atbalsta likme 70 eiro/ha. Savukārt Lietuvā paredzēts pasākums “Kompleksā zālāju shēma”, kam atvēlēti 97,78 miljoni eiro, un atbalsta likme atkarīga no veiktās darbības, piemēram, par ekstensīvu ganīšanu (0,3-1 liellopu vienība uz ha) 192 eiro/ha.

Igaunijā izstrādātas vairākas programmas, lai veicinātu vides stāvokļa un ilggadīgo zālāju saglabāšanu, kopumā tam atvēlot 73,4 milj. eiro. Atbalsta likmes ļoti diferencētas atkarībā no veiktā apsaimniekošanas veida (gana, negana, apļauj ar zirga vilkmes pļaujmašīnu u. c.), kā arī no dabiskā zālāja veida (pļavas salās, meža jeb parka pļavas, piekrastes teritorijās aizsargājamās pļavu eksositēmas u. c.).

Kā līdz šim, arī nākamajā plānošanas periodā ir paredzēts atbalstīt Eiropas nozīmes zālāju biotopus un putnu dzīvotnes dabiskajos zālajos. Latvijā atbalsta likmes atkarīgas no klasifikācijas, kas norādīta LAD lauku bloku kartēs. Igaunijā un Lietuvā patlaban prasības un atbalsta maksājuma summas tiek precizētas.

Izvērtējot Baltijas valstu KLP plānus nākošajam plānošanas periodam no 2023. gada līdz 2027. gadam, secināms, ka Baltijas valstis ieplānojušas līdzīgus pasākumus (augu maiņa, starpkultūras buferzonas, zālāju saglabāšana, bioloģiskā lauksaimniecība) Eiropas Savienības Zaļā kursa mērķus ieviešanai lauksaimniecībā, bet izmantoti atšķirīgi maksājuma apjomi un nosacījumi. Vai ieplānotie pasākumi ir pietiekami un kura valsts izrādīsies veiksmīgāka Zaļā kursa mērķu sasniegšanā, varēsime vērtēt tikai pēc kāda laika, kad pasākumi tiks realizēti.

* Raksta tapšanas laikā neizdevās noskaidrot, vai atbalsta maksājumi paredzēti par dzīvnieku vai dzīvnieku vienību.

Raksts sagatavots Valsts Lauku tīkla pasākumu ietvaros.